

Tada dalis muziejaus turėto dokumentinio paveldo objektų, tarp jų ir iš dvarų į muziejų patekusių spaudinių, knygų, dokumentų, buvo išvežta į Vilnių, atsidūrė LMA bibliotekoje ir buvo paskirstyti po įvairius fondus (Žemaitijos dvarų, Šiaulių miesto valdybos, Felikso Bugailiško ir kt.). Tai vienas iš pavyzdžių, kaip anuo metu iš dvarų į muziejus patekusios vertybės „migravo“ iš vienos vietos į kitą.

Nepaisant to, kad prasidėjus Antrajam pasauliniam karui dalis muziejuose saugomų vertybių atsidūrė slėptuvėse ir kad vokiečių valdžia nedaug kišosi į Lietuvos muziejininkų darbą, nemažai muziejuose iki Antrojo pasaulinio karo pradžios saugotų eksponatų, tarp jų ir į juos patekusių iš dvarų, karo metu vykstant bombardavimams, kilus gaisrams, stichinėms nelaimėms, buvo prarasta. Tokių praradimų buvo Žemaičių muziejuje „Alka“ ir itin daug Šiaulių „Aušros“ muziejuje, kuris po gaisro ir kitų negandų liko net be pastato. Komisija, kuri buvo sudaryta karo nuostoliams nustatyti, konstatavo, kad muziejaus patirti nuostoliai – apie 748 tūkst. rublių, iš 34 982 eksponatų buvo prarasti 7 203².

Po Antrojo pasaulinio karo dvaruose dar buvusios neišgrobstytos ir nesunaikintos dvarų vertybės taip pat dažniausiai įgaliotų asmenų buvo aprašytos ir išvežtos į valstybinius muziejus, bibliotekas bei archyvus. Kaip 1940–1941 m., taip ir pirmaisiais pokario metais didelė dalis vertybių, dar buvusių Žemaitijos etnografinio regiono dvaruose, pateko į Žemaičių muziejų „Alka“ ir į Šiaulių „Aušros“ muziejų. Kita dalis atsidūrė Kauno ir Vilniaus muziejuose, bibliotekose bei archyvuose. Einant metams didelė dokumentinio paveldo vertybių buvo perskirstyta ir atsidūrė 1945–1992 m. Vilniuje veikuose Knygų rūmuose (LSSR valstybinės bibliografijos ir spaudos statistikos centre, bibliografinės informacijos ir knygų reklamos įstaigoje),

Po Antrojo pasaulinio karo dalis Žemaitijos regione darbą tęsusių ar naujai pradėjusių veikti muziejų įsikūrė buvusių dvarų rūmų patalpose. Šie muziejai perėmė jų pastatuose dar buvusias vertybes.

...

¹„Muziejaus istorija“, Šiaulių „Aušros muziejus“: <https://www.ausrosmuziejus.lt/muziejaus-istorija/>

²„Šiaulių „Aušros“ muziejaus istorija“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/Naujienos/siauliu-ausros-muziejaus-istorija/>.

Žemaitijos krašto dvarų vertybės Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose

Šiaulių „Aušros“ muziejus – seniausia ir daugiausiai eksponatų turinti atminties institucija, veikianti Žemaitijos etnografiniame regione. Šį kartą kviečiame nuotoliniu būdu susipažinti, kokios anksčiau Žemaitijos dvaruose buvusios vertybės dabar saugomos šio muziejaus rinkiniuose, rodomos ekspozicijoje „Provincijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“

Bajorų, dvarininkų, valstybės ir visuomenės veikėjų Putvinskių šeimos archyvas¹

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos skyriuje saugomas dabartinio Kelmės rajono teritorijoje buvusių Šilo Pavėžupio ir Grauzikų dvarų savininko, bajoro, Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjo, visuomenės ir kultūros veikėjo, rašytojo, knygnešio, žuvininkystės pradininko mūsų šalyje Vlodo Pūtvio-Putvinskio (1873–1929) ir jo šeimos itin vertingas archyvas, kuriame daugiau negu 3 tūkstančiai eksponatų. Jis pripažintas nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir 2008 m. gruodžio mėnesį įtrauktas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą. Beje, 2006 m. į šį registrą buvo įtrauktas ir tame pačiame muziejuje saugomas etnografinis archyvas².

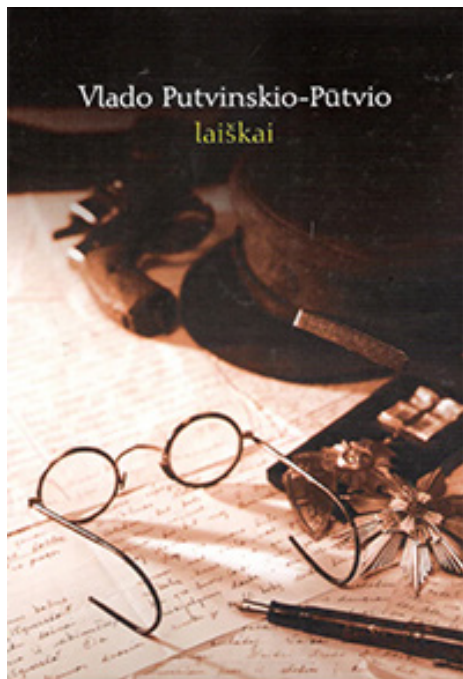
(Nukelta į 54 p.)

Beržėnų dvaro (Kelmės r.) kambarys. XIX a. pab. Fotografas Juozapas Romaškevičius. Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM F-IF205

Vladas
Putvinskis
1894 m.
Fotografas
F. Benckert.
Nuotrauka
saugoma
Šiaulių „Aušros“
muziejuje, ŠAM
T-N634

Vladas
Putvinskio-
Pūtvio laiškų,
sugomų Šiau-
lių „Aušros“
muziejuje, ka-
talogo (Šiaulių
„Aušros“ mu-
ziejus: Šiau-
liai, 1998 m.)
viršelis

Turtingas Putvinskių šeimos archyvas (apdovanojimai, dokumentai, laišakai, kt.) Kelmės rajono Graužikų dvare į žemę jos savininkų buvo užkastas 1944 m. liepos 9 d., siekiant jį apsaugoti nuo sovietų. Archyvas, ten išgulėjęs apie 50 metų, 1990 m-aisiais buvo (atkastas) ir perduotas saugoti Šiaulių „Aušros“ muziejui. Šį archyvą muziejus ne tik saugo, eksponuoja, tyrinėja, bet ir viešina.

Muziejuje saugomas ir V. Putvinskio-Pūtvio žmonos, aktyvios Šaulių sąjungos narės Emilijos Gruzdytės-Putvinskienės (1872–1942) atsiminimų

rankraštis, pradėtas rašyti po V. Putvinskio-Pūtvio mirties. Juos muziejus jau yra išleidęs atskira knyga.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla 2003 m., kai buvo minimos V. Putvinskio-Pūtvio 130-osios gimimo metinės, kartu su Lietuvos šaulių sąjunga išleido knygą „Vladas Putvinskio-Pūtvio laišakai“. Jame paskelbti 359 Graužikų žemės slėptuvėje rasti laišakai, kuriuos V. Putvinskis-Pūtvis 1892–1929m. parašė savo šeimos nariams, kitiems artimiesiems, draugams ir bičiuliams.

Muziejus yra išleidęs ir JAV gyvenusios dailininkės Aleksandros Fledžinslaitės-Kašubienės (1923–2019) tėvo, buvusio grafo Vladimiro Zubovo Ginkūnų dvaro buhalterio Jono Fledžinsko (1885–1965) atsiminimus, parašytus 1958–1959m., kai J. Fledžinskas gyveno Skaudvilėje.³

Šiaulių „Aušros“ muziejaus **Istorijos skyriaus dokumentų rinkinyje** yra daugiau kaip „13 000 eksponatų (nuo XVII a. iki 1940 m.). Nemažą rinkinio dalį sudaro Žemaitijos dvarų: Kurtuvėnų, Beržėnų, Biržuvėnų, Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų, Šaukėnų, Pluščių ir kitų dvarų dokumentai lenkų, rusų, lotynų kalbomis. 1940–1944 m. surinkta dvarų dokumentų kolekcija suskilo į dvi dalis. 1950 m. apie pusę šios kolekcijos buvo perduota Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai, kita dalis liko „Aušros“ muziejuje. Daugelis dokumentų yra minėtų dvarų teisiniai, mokesčių, žemės valdų dokumentai. [...] Didžiausią rinkinio dalį sudaro XIX–XX a. dokumentai, kurie fragmentiškai atspindi visuomeninį, ekonominį, politinį ir kultūrinį Lietuvos ir Šiaulių gyvenimą [...]. Rinkinyje saugoma planų, projektų, parodų apdovanojimų, istorinių įvykių paminėjimų aktų, diplomų“⁴ Dalis jų liudija apie tuo laikotarpiu iš dvarų kilusių, juose gyvenusių iškilų asmenų gyvenimą bei veiklą.

Ginklų rinkinyje – daugiau negu 360 eksponatų. Tai XV a. vid.–XX a. šaltieji ir šaunamieji ginklai bei amunicija. Didelė jų dalis į muziejų pateko 1940 m. iš nacionalizuotų Šiaulių apskrities dvarų.⁵

Muziejaus oficialioje interneto svetainėje rašoma, kad **Numizmatikos rinkinyje** yra daugiau kaip 18 000 eksponatų. Tai monetos (nuo antikos laikų iki XXI a. pr.), kurių didžiąją dalį sudaro išleistos XIX–XX a. Europoje. Yra ir medalių, apdovanojimų, kitų vertybių. Čia saugomi ir 1993 m. į muziejų patekę jau minėto V. Putvinskio-Pūtvio ir jo

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Ginklų rinkinio eksponatai ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“ Danutės Mukienės nuotrauka

šeimos narių apdovanojimai (iš viso 18), tarp jų ir 1928 m. vasario 27 d. V. Putvinskiui-Pūtviui įteiktas Italijos Karūnos ordinas.⁶

Dailės skyriaus rinkinius sudaro meno vertybės, muziejuje kaupiamos nuo jo įkūrimo 1923 m. iki šių dienų. Jame – apie 27 tūkst. liaudies, tautodailės ir profesionaliosios dailės eksponatų. Daug jų į šio skyriaus rinkinius pateko 1940–1941 m. iš nacionalizuojamų Šiaurės Lietuvos dvarų. Didelė jų

Porcelianas ir baldai iš Žemaitijos dvarų ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“

dalys eksponuojama Chaimo Frenkelio viloje nuo 2003 m. veikiančioje ekspozicijoje „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. vid.–XX a. vid.“

Tapybos rinkinyje kartu su kitais kūrinių saugomas bajorams Riomeriams priklausiusiame Tytuvėnėlių (Tytuvėnų) dvare (Kelmės r.) gyvenusios dailininkės Sofijos Romerienės (1885–1972) didelis paveikslų rinkinys (jame – 84 eksponatai). Dalį jų 1941 m. vasarą, po to, kai dailininkė ir jos vyras Eugenijus buvo ištremti į Sibirą, muziejui perdavė Lietuvoje likę S. ir E. Riomerių vaikai.

Muziejuje saugomas ir **XVIII–XIX a. grafikos rinkinys**, kuriame yra tokie kūriniai kaip dailininko Bernar'o Picart'o (1673–1733) ir Gérard'o Audran'o (1640–1703) graviūros, vaizduojančios Romos imperijos istorijos įvykius. Šios graviūros į muziejų pateko 1940 m. iš Renavo dvaro (Mažeikių r.) rinkinių. Saugomi ir italų dailininko Giovanni'io Battista'os Piranesi'io grafikos kūriniai, Jono Kazimiero Vilčinsko „Vilniaus albumo“ 105 lakštai, nežinomo autoriaus Kryžiaus kelio stotys, sukurtos XVIII a. Frehlingo dirbtuvėse (Vokietija, Augsburgas), Martino Engelbrechto (1684–1756) vario ražiniai, spalvinti ranka ir kt. Daugelis jų anksčiau taip pat priklausė Žemaitijos krašto dvarininkų meno kolekcijoms.

Profesionalios taikomosios dailės rinkinyje – XVIII a. vid.–XIX a. Europos keramika. Tai Meiseno, Sevro, Berlyno manufaktūrų, Sankt Peterburgo imperatoriškojo fabriko ir M. S. Kuznecovo fabriko porcelianiniai šedevrai, pietų ir kavos servizai, pavieniai porcelianiniai ir fajansiniai dirbiniai. Unikali fajanso ir porceliano iš Tolimųjų Rytų, daugiausiai iš Kinijos, dirbinių kolekcija (tai greičiausiai toje pačioje Chingų epochos menininko dirbtuvėje pagamintos vazos, vazonai, lėkštės, dubenys iš grafienei Jadvygai Potulickaitėi-Hutten-Čapskienei priklausiusio Beržėnų dvaro, buvusio Šiaulių apskrities Šaukėnų valsčiuje) kolekcijos. Atskirą pogrupį sudaro vazos. Dauguma jų yra XIX a. vid.–XX a. II p. masinės produkcijos gaminiai.

Muziejaus **XIX–XX a. stiklo rinkinį** sudaro Bohemijos krištolo ar jam artimos produkcijos dirbiniai. Tai bespalvio ir žalio stiklo taurės su išgraviruotomis monogramomis JJB, taurių komplektas su išgraviruotu Renavo dvaro savininkų Melžinskių giminės herbu. Šį rinkinį papildo lėkštės, taurės, grafinai, įvairiaspalvio daugiasluoksnio stiklo kvepalų buteliukai, dekoruoti auksu.

(Nukelta į 56 p.)

Iš kairės: Hercogo Cezario Augusto de Šuazelio portretas. XVII a. II p. Dailininkas François de Troy, ŠAM D-T 504; grafo Klodo de Šuazelio markizo de Fransje portretas. XVII a. II p. Dailininkas François de Troy, ŠAM D-T 505

Ekspozicija „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“

Muziejus, reklamuodamas 2003 m. Šiaulių Frenkelio viloje atidarytą ekspoziciją „Provencijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“, nurodo, kad jos kūrėjai siekė „atskleisti dvaro kultūrą, kaip dalį nacionalinės kultūros, kaip lietuviškos kultūros savastį, pabrėžti nuolatinę dvaro ir kaimo sąveiką, universalių kultūros vertybių perimamumą, ypač aktualų provincijoje, kur dvarininkai nebuvo taip nutolę nuo valstiečių gyvenimo. [...]“⁷

Kokias dvarų vertybes matome šiai ekspozicijai skirtose 307 kv. m. užimančiose dvaro atmosferą primenančiose erdvėse?

Kuriant ekspoziciją jai buvo atrinkti 2036 eksponatai. Einant laikui ekspozicija nežymiai atnaujinama. Joje – trys interjerinės salės (dviejose įrengtos svetainės (moters bei vyro kambariai), o trečiojoje – biblioteka) bei keturios galerinės (Rytų meno, Karalių, Dvarininkų portretų ir Galerijos).

Galerinio tipo salėje eksponuojamos muziejuje turimos paveikslų kolekcijos.

Karalių galerijoje kartu su kitais meno kūri-

niais rodoma keliolika XVIII pab.–XIX a. sukurtų imaginacinių LDK didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių portretų, Vilniaus meno mokyklos atstovo Vincento Smakausko (1797–1876) sukurtas vienintelis Lietuvoje žinomas visafigūris Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro portretas.

Ekspozicijoje yra ir 2 kontušo juostos. Pirmoji priklausė vienam turtingiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) dvarininkų, Kurtuvėnų bažnyčios fundatoriui, Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio ordinų kavaleriui Jokūbui Ignotui Nagurskiui (1734–1790). Ją Lione prancūzų audėjai išaudė XVIII a. II p. pagal iš Lenkijos gautą užsakymą. Antroji juosta – kunigaikščių Radvilų Slucko manufaktūros (LDK) meistrų darbo klasikinis „liedintų“ kontušo juostų pavyzdys. Ji išausta iš natūralaus šilko, aukso ir sidabro siūlų, priklausė minėtos manufaktūros pirmajam vadovui Jonui Modžarskiui.

Ekspozicijoje galima pamatyti ir 1972 m. Šiaulių rajono Girkautų kaime rastą lobį, kuriame yra Lietuvos ir Lenkijos valstybės monetų (auksinių, timpų, šeštokų) bei kitų valstybių (Prūsijos, Švedijos, Vokietijos, kt.), taip pat ir nepriklausomų miestų pinigų.

„Peizažas su avimis“. 1794 m. Dailininkas B. P. Ommeganckas (1755–1826). ŠAM D–T 702; „Kražių kolegija“. XIX a. vid. Dailininkas Antanas Kozlovskis. ŠAM D–T 676. Kūriniai saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejuje

XIX–XX a. sandūroje Lietuvos provincijos darų savininkai, tarp jų ir gyvenę Šiaurės Lietuvoje, Žemaitijoje, domėjosi Tolimųjų Rytų kultūromis ir įsigijo vertingų Rytų meno vertybių. Dalis jų nacionalizuojant dvarus atsidūrė Šiaulių „Aušros“ muziejuje ir yra eksponuojamos minėtos ekspozicijos salėje, skirtoje Rytų menui. Čia – vaizduojamojo ir taikomojo meno eksponatai, į dvarus patekę iš Tolimųjų Rytų. Didelę šių vertybių dalį sudaro dvarų interjerus puošę fajanso ir porceliano gaminiai iš Kinijos. Spėjama, kad tai Čingų epochos menininko dirbtuvėje pagamintos vazos, vazonai, lėkštės, dubenys iš grafienei Jadvygai Potulickaitei-Hutten-Čapskienei priklausiusio Beržėnų (Kelmės r.) dvaro.

Ekspozicijoje rodoma ir 1940 m. iš nacionalizuoto Santeklių dvaro (Mažeikių r.) atvežta 21 Edo epochos (1603–1868) japonų graviūrų kolekcija, kuri iš Paryžiaus į Lietuvą atgabeno menininkė Ona Bagnickaitė. Galerijoje eksponuojami ir graviūrų autorių Ando Hiroshige (1797–1858), Utagawa Kunisada (Toyokuni III) (1786–1865), Sinsuke Kiyonaga (1752–1815), Katsukawa Shunsen (1790–1823), Katsushika Hokusai (1760–1849), Keisai Yeisen (1790–1848), Kikugawa Eizan (1787–1867), Takahashi Hiroaki (1871–1945) portreto, peizažo, buitinio žanro kūriniai.

XIX a. dvarų meno kolekcijose buvo sukaupta daug Vakarų Europos dailės kūrinių, jų kopijų. Šias vertybes dvarininkai įsigydavo keliaudami po užsienio šalis arba įvairiomis progomis gaudavo dovanų bei kaip padėką už suteiktą finansinę pa-

ramą studijų metais ir kitais atvejais.

Iš Šiaurės Lietuvos dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų yra patekę ir ekspozicijos Galerijos salėje rodomi tokie plačiai žinomi dailės kūriniai kaip belgų tapytojo B. P. Ommegancko (1755–1826) realistiškas „Peizažas su avimis“, buitinio žanro L.Lofflero

(Nukelta į 58 p.)

Ekspozicijoje Girkautų lobis XIX a. pab.–XX a. pr. pagamintoje Šaukėnų Gorskių dvaro kasos skrynioje. SAM I–D 508 Danutės Mukienės nuotrauka

Ekspozicijos „Provincijos dvaras ir miestas XIX a. – XX a. vid.“ Bibliotekos salės fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

(1827–1898) „Tėvų atsisveikinimas su jaunąja“, A. Ricci (1854–?) „Buitinė scena“ paveikslai, J.V. Genisson'o (1805–1860) „Barokinės bažnyčios vidurinioji nava“, dviejų G. Volpato (1732–1808) mūzų (antikinių skulptūrų) kopijos: „Komedijos mūza Talėja“ bei „Epinės poezijos mūza Kaliopė“, kt.

Dvarininkų portretų galerijoje eksponuojami XVII a.–XX a. pr. nutapyti Šiaurės Lietuvos dvarininkų Gorskių, Burbų, Gruževskių, Pšeciševskių, Pliaterių, Riomerių istoriniu ir meniniu požiūriu vertingi nežinomų dailininkų, dažnai vietinių, sukurti portretai, iš kurių seniausias – 1777 m. nežinomo dailininko nutapytas Biržuvėnų dvaro šeimininko, Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio (apie 1710–1776) žmonos Marijonos (Onos) Vainaitės-Gorskienės atvaizdas.

Eksponuojami ir profesionalios dailininkės Sofijos Riomerienės (1885–1972), kuri meno paslapčių mokėsi Vilniuje, Krokovoje, Miunchene ir Paryžiuje, sukurti vyro Eugenijaus ir dukters Elenos portretai.

Bibliotekos salėje – XVII–XX a. dvaruose kaupotos knygos, kiti spaudiniai, išleisti lenkų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbomis, taip pat ir dvarininkų ūkinę veiklą atspindintys dokumentai, kt.

Čia eksponuojamas ir XVI a.–XVII a. pradžioje G. Braun'o ir F. Hogenberg'o išleistas „Pasaulio miestų atlasas“. Salę puošia Antano Kozlovskio XIX a. sukurtas peizažas „Kražių kolegija“ (tai vienintelis žinomas kūrinys, kuriame įamžinta ši

1614–1844 m. Kelmės rajono Kražių miestelyje veikusi vidurinė bendrojo lavinimo mokykla, kuri buvo svarbus švietimo ir jėzuitų mokslo centras Lietuvoje. Bibliotekos salėje rodomi ir istoriniu bei meniniu požiūriu vertingi nežinomų vietos dailininkų XVII a. nutapyti Lauryno Mykolo Odlianickio-Počobuto ir Marijonos Daumantaitės-Siesickytės-Počobutienės, Kolainių karmelitų vienuolyno fundatorių Jono Adamkavičiaus ir jo žmonos Onos Adamkavičienės bei vyskupų ir dvasininkų Juozapo Arnulfo Giedraičio, Stepono Jono Giedraičio, Antano Tiškevičiaus, Jono Domininko Lopacinskio portretai. Šioje salėje yra ir bydermejerio stiliaus baldų, Gorskių šeimos fotografijų, Dajotų giminės genealoginis medis, rašomojo stalo atributų, laikrodis.

Geltonojoje svetainėje (moters kambaryje) akį patraukia iš dvarų į muziejų patekę puošnūs baroko ir rokoko stiliaus baldai. XVIII a. indaujoje eksponuojami tualetų reikmenys. Eksponuojamas XVII a. italų dailininko F. Albani (1578–1660) paveikslas „Europos pagrobimas“, F. Trevizani (1656–1746) „Šventoji šeima“, danų kilmės dailininko J. Juelio (1745–1802) gėlių naturmortai, Vilniaus meno mokyklos profesoriaus P. Smuglevičiaus „Charono laivu“. Svetainėje daug porceliano, XVIII–XIX a. garsiausių Europos manufaktūrų dirbinių, į muziejų patekusių iš Lietuvos dvarų.

Žaliojoje svetainėje (vyro kambaryje) – daugiausiai eksponatų, susijusių su medžiokle ir karu. Dėmesį pritraukia ginklų kolekcija, kurios seniausi ginklai yra pagaminti XVII amžiuje. Yra ir unikalus dvikovų pistoletas. Eksponuojami ir sunkūs bei gausiai dekoruoti svetainės baldai, trys Romos imperijos istorijos tema išraižytos didžiulės graviūros, kurias pagal žymaus XVII a. II p. Prancūzijos dailininko C. Le Bruno (1619–1690) darbus sukūrė prancūzų dailininkas B. Picart'o (1673–1733).

Valgomąjį puošia vertybės, kurių didžioji dalis į muziejų pateko iš Šiaurės Lietuvos dvarų – Beržėnų, Kelmės, Renavo ir kt. Eksponuojami secesijos stiliaus baldai (indauja, kėdės, krėslai, triumai), itin prabangūs taikomosios dailės eksponatai. Tai kavos ir pietų servizai, lėkštės, puodeliai, taurės, žvakidės, skulptūrelės ir kt. Daugelis jų pagaminta XVIII–XIX a. žymiausiose Europos manufaktūrose (Anglijos, Berlyno, Prancūzijos, Meiseno, Sevro, Vienos, kt.) bei Sankt Peterburgo imperatoriškojo

Iš kairės: ekspozicijos „Provincijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“ Geltonosios svetainės (moters kambario) fragmentas ir valgomojo salėje paserviruotas stolas. Danutės Mukienės nuotraukos

porceliano fabrike. Rodomos ir brolių Kuznecovų fabrike XX a. pr. sukurtos penkios dekoratyvinės lėkštės. Jose pavaizduoti Nikolajaus Vasiljevičiaus Gogolio poemos „Mirusios sielos“ veikėjų portretai. Vidury kambario – pagal ano meto mados ir etiketo reikalavimus paserviruotas stolas. Ant jo – XIX amžiaus pirmos pusės Sevro porceliano manufaktūroje sukurtas itin puošnus pietų servizas, dekoruotas azūriniais ir auksu tapytais augaliniais motyvais baltame fone ir aukso raidėmis įrašytomis monogramomis „JSJ“.

Be jau paminėtų ir ekspozicijoje „Provincijos dvaras ir miestas XIX a.–XX a. vid.“ rodomų iš dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusių vertybių, šiame muziejuje saugoma ir nemažai Žemaitijos dvaruose buvusių heraldikos šaltinių objektų⁸. Tarp jų yra ir XVI–XIX a. dokumentų, patvirtintų herbiniais antspaudais. Iš jų vertingiausi: Lenkijos karalių ir LDK kunigaikščių Jono Kazimiero Vazos, Mykolo Kaributo Višnioveckio, Augusto III Sakso privilegijos su LDK didžiais antspaudais.

Muziejus saugo ir nemažai dokumentų (laiškų, išrašų iš teismo knygų, kvitų, sąrašų), kurie yra patvirtinti Žemaitijos bajorų herbiniais antspaudais (daugiausiai tai Žemaitijos bajorų Bilevičių, Choromanskių, Gorskių, Nagurskių, Odachovskių herbiniai antspaudai).

Nemažai žinių apie dvarininkus, jų herbus suteikia bajorų genealoginės lentelės. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomos dvi tokios – Žemaitijos bajorų Jazdovskių ir Choromanskių.

Į šį muziejų iš dvarų yra patekusių knygų, kuriuose atspausdinti įvairūs herbai, leidiniuose rodę jų

rėmėjus, rečiau – autorius. Šalia tokių herbų būdavo spausdinami ir eilėraščiai, kelių puslapių padėkos tekstai. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomose knygose tokių tekstų, panegirikų, herbų yra skirta Tiškevičių giminės atstovams, Žemaičių vyskupui Antanui Dominykui Tiškevičiui, Žemaitijos seniūnui Juozapui Skuminui Tiškevičiui, Vilniaus tijūnui Juozapui Tiškevičiui ir Onai Pociėjūtei jų vestuvių proga.

„Buitinė scena“. XIX a. Dailininkas Artūras Ricci (1854–?). Kūrinyne saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D–T 918

Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio antrosios žmonos Marijonos Reginos Vainaitės-Gorskienės portretas. 1771 m. Dailininkas nežinomas. Kūrinyt saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D-T 535

Herbai dažnai būdavo atvaizduojami ir ant didelių portretų. Tokių muziejuje gausu. Prie įdomiausių tyrinėtojai priskiria Šuazelių giminės atstovų – hercogo Cezario Augusto de Šuazelio ir Prancūzijos grafo, markizo Klodo de Šuazelio – portretus. Giminės herbas nutapytas ir ant Žemaičių raštininko, LDK pulkininko, Gandingos tijųono, Kolainių Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčios ir karmelitų vienuolyno fundatoriaus Jono Adamkavičiaus, Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio antrosios žmonos Marijonos Reginos Vainaitės-Gorskienės, Karolio Evaldo, Felikso Rionės ir daugelio kitų portretų.

Didikų herbais yra papuošta ir nemažai muziejuje saugomų koklių bei jų fragmentų, taikomosios dailės kūrinių, spaudų ir kitų eksponatų, kurie į Šiaulių „Aušros“ muziejų taip pat yra patekę iš dvarų.

Kitą iš Žemaitijos dvarų į Šiaulių „Aušros“ muziejų patekusių vertybių dalį sudaro dvarų sodybose rasti archeologiniai radiniai.

Buvusi Šiaulių muziejaus Archeologijos skyriaus vyr. muziejininkė dr. Birutė Kazimiera Salatkienė (1951–2018) straipsnyje „Dvarų sodybų archeologinė medžiaga: saugojimo ir eksponavimo problemos“⁹ yra nurodžiusi, kad iš Lietuvoje egzistavusių

3 342 dvarų 1991 m. 789 buvo įtraukti į valstybės saugomo kultūros paveldo sąrašus. Šiuo metu saugoma apie 600 dvarų sodybų. Archeologiniai tyrimai dvarų sodybose Lietuvoje pradėti XX a. viduryje. Jų dinamika tiesiogiai susijusi su dvarų sodybų teisinio statuso kaita. Intensyvesni dvarų sodybų žvalgymai pradėti apie 1993-uosius, o išsamūs tyrinėjimai po 2005-ųjų, kai įsigaliojo Kultūros vertybių registras, į kurio sąrašus buvo įtrauktos geriausiai išlikusios dvarų sodybos, jų parkai ir pastatai. Labiausiai tyrimų padaugėjo 2010-aisiais. Nuo XX a. vidurio iki 2015 m. archeologiniai tyrimai buvo atliekami 172 dvaro sodybose. Dvarų sodybų archeologinių tyrimų metu surenkama labai dideli kiekiai radinių, po keliolika tūkstančių per vieną sezoną.

Šie radiniai pagal Lietuvoje galiojančius teisės aktus dažniausiai perduodami tame regione, kuria me vyksta archeologiniai tyrinėjimai, svarbiausiems muziejams. Šiaulių „Aušros muziejuje“ per tris dešimtmečius, kai vyko Žemaitijos dvarų sodybų archeologiniai kasinėjimai, jų susikauptė didelis kiekis. Nemažai archeologinių radinių į juos iš dvarų sodybų yra patekę ir anksčiau. Dabar svarbiausia juos inventorizuoti, ištyrinėti ir aprašyti.

¹Šiaulių „Aušros“ muziejus: <https://www.ausrosmuziejus.lt/>.

²Vlado Putvinskio-Pūtvio archyvas – UNESCO vertybė“, *TV3*: <https://www.tv3.lt/naujiena/laisvalaikis/vlado-putvinskio-putvio-archyvas-unesco-vertybe-n250853>.

³Virginija Šiukščenė, „Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidybinė veikla: nuo „Gimtojo krašto“ iki 1863 m. sukilimo istorinės atminties įamžinimo“, *Gimtasai kraštas*, 2015, t. 9, p. 28–33.

⁴„Istorijos skyriaus rinkiniai“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/istorijos-skyriaus-rinkiniai/>.

⁵Šiaulių „Aušros“ muziejus: <https://www.ausrosmuziejus.lt/>.

⁶*Ten pat.*

⁷„Provincijos dvaras ir miestas XIX a. vid.–XX a. vid.“, *Šiaulių „Aušros“ muziejus*: <https://www.ausrosmuziejus.lt/provincijos-dvaras-ir-miestas-xix-a-vid-xx-a-vid-2/>.

⁸Gabrielė Jasiūnienė, „Heraldikos šaltiniai Žemaitijos bajorų dvarų kolekcijose“, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2016 m. Nr. 15, p. 50–55.

⁹Birutė Kazimiera Salatkienė. „Dvarų sodybų archeologinė medžiaga: saugojimo ir eksponavimo problemos“, *Lietuvos muziejų rinkiniai*, 2016 m., Nr. 15, p. 56–66.

Parengė Donatas Tytuva